קילקולי המים שברה״ר וכו׳: חטיטה אין חפירה לא אמר ר׳ יעקב אמר ר׳ יוחנן לא שנו אלא שאין רבים צריכין להם אבל רבים צריכין להם אפילו חפירה מותר וכי רבים צריכין להם מי שרי והתניא חוטטין בורות שיחין ומערות של יחיד ואין צריך לומר של רבים ואין חופרין בורות שיחין ומערות של רבים ואין צריך לומר של יחיד מאי לאו בשרבים צריכין להם לא בשאין רבים צריכין להם דכוותה גבי יחיד שאין יחיד צריך להם חטיטה מי שרי והתניא בורות שיחין ומערות של יחיד כונסין מים לתוכן אבל לא חוטטין (א) ולא שפין את סדקיהן ושל רבים חוטטין אותן ושפין את סדקיהן ואלא מאי בשיחיד צריך להם דכוותה גבי רבים בשרבים צריכין להם חפירה מי אסיר והתניא בורות שיחין ומערות של יחיד כונסין מים לתוכן וחוטטין אותן אבל לא שפין את סדקיהן ולא חוטטין לתוכן ולא סדין אותן בסיד ושל רבים חופרין אותן וסדין אותן בסיד אלא קשיא הך קמייתא תריץ הכי חוטטין בורות של יחיד [א] בשיחיד צריך להם ואין צריך לומר בשל רבים כשרבים צריכין להם [ב] דאפילו חפירה מותר ואין חופרין בורות שיחין ומערות של רבים [ג] בשאין רבים צריכין להם ואין צריך לומר של יחיד דכי אין יחיד צריך להם [ד] אפילו חטיטה נמי אסור אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא דקתני עושין כל צורכי רבים כל לאתויי מאי לאו לאתויי חפירה לא לאתויי הא דתניא [ה] יוצאין לקווץ את הדרכים ולתקן את הרחובות ואת א) האסטרטאות ולמוד את המקואות וכל מקוה שאין בו ארבעים סאה מרגילין לתוכו ארבעים סאה ומנין שאם לא יצאו ועשו כל אלו שכל דמים שנשפכו שם מעלה עליהם הכתוב כאילו הם שפכום ת״ל [1] והיה עליך דמים הא בהדיא קתני לה ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת המקואות ועושין כל צורכי רבים לאתויי מאי לאו לאתויי חפירה שמע מינה: [ו] מציינין את הקברות: אמר ר״ש בן פזי רמז לציון קברות ב) מן התורה מנין נ) תלמוד לומר [2] וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון א״ל רבינא לרב אשי הא מקמי דליתי יחזקאל מאן אמר וליטעמיך הא ג) דאמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו [3] כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי ד) (לשרתני) מקמי דליתי יחזקאל מאן אמר אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא הכא נמי גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא רבי אבהו אמר מהכא [4] וטמא טמא יקרא טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש וכן אמר רבי עוזיאל בר בריה דרבי עוזיאל רבה טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש והאי להכי הוא דאתא ההוא מיבעי ליה לכדתניא וטמא טמא יקרא ה) [ז] צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשין עליו רחמים א״כ ליכתוב וטמא יקרא מאי וטמא טמא שמעת מינה תרתי אביי אמר מהכא [5] ולפני עור לא תתן מכשול רב פפא אמר (ב) [6] ואמר סלו סלו פנו דרך רב חיננא אמר הרימו מכשול מדרך עמי ר׳ יהושע בריה דרב אידי אמר [7] והודעת להם את הדרך (אשר) ילכו בה מר זוטרא אמר [8] והזרתם את בני ישראל מטומאתם רב אשי אמר ו) [9] ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי רבינא אמר [10] ושם דרך אראנו בישע אלהים אריב״ל ז) כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא שנאמר ושם דרך אל תקרי ושם אלא ושם דרך אראנו בישע אלהים רבי ינאי הוה ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה

קרי

ח) **קילקולי המים.** כגון אבנים שנפלו מחמת הכור: **חוטטין.** נפלו לבורות בקרקעית הבור מעלה אותן במועד: **אבל לא חוטטין אותן.** אי אמרת בשלמא הא דקתני הכא בברייתא שלמעלה (ג) של יחיד היינו בשיחיד צריך לו איכא לאוקמי האי דקתני האי ברייתא אבל לא חוטטין בשאין יחיד צריך לו אלא אי אוקמת לה הא דחוטטין בשאין יחיד צריך לו א״כ האי דקתני אבל לא חוטטין במאי מוקמת לה: **אלא מאי בשיחיד צריך לו כו׳.** כלומר במאי מוקמת האי דקתני חוטטין בשרבים צריכין להן והתניא כו׳ של רבים חופרין אותן: **אלא קשיא קמייתא.** דקתני אין חופרין בורות של רבים בשרבים צריכין לו קשיא להא ברייתא דקתני הכא של רבים חופרין אותן: **אלא תריץ הכי.** ואין צריך לומר בשל רבים דאפילו חפירה מותר ולא קשיא לרבי יוחנן דאמר לא שנו כו׳: **מתניתין נמי דיקא.** דבשרבים צריכין לו דחפירה נמי מותר: **לקווץ את הדרכים.** לפנות קוצים שבדרכים: **מרגילין להיות בתוכו ארבעים סאה.** שמרגילין שיהא (ד) נוגע במקוה אמת המים כדי שיהא בו ארבעים סאה: **כל דמים שנשפכו שם.** כגון בקוצים שבדרכים: **הא.** דקאמרת דלאתויי הני נמי בהדיא קתני במתני׳ מתקנין כו׳ אלא ודאי הא דקתני ועושין כל צורכי רבים לאתויי חפירה קא אתו: ט) **מציינין את הקברות.** שעושין סימנים על הקברות בסיד כדאמר במרובה (ב״ק דף סט.) של קברות בסיד לחוור כעצמות כדי שלא ילכו אוכלי תרומה לשם: **דכתיב וראה עצם וכו׳.** יחזקאל מתנבא על העתיד לבא שיעשו ישראל ציונים על עצמות הפגרים המושלכין (ה) ורמז הוא שלא בא הכתוב י) אלא להזהיר וללמד שיהא אדם עושה ציון: **כל בן נכר** (ו) **וערל בשר.** שמתו אחיו מחמת מילה ולא רצו למולו שיראים פן ימות גם הוא כאחיו לא יבא אל מקדשי לשרתני שאסורין בעבודה: **גמירי.** מסיני: **טומאה קוראה לו פרוש.** כלומר עושים סימנים על הטומאה כדי שיהא מרגיש ופורש: (ז) **לפני עור לא תתן מכשול.** כלומר עשו דבר על הטומאה שלא יהו נכשלים בה נושאי תרומה וטהרות: **והזרתם.** ומתרגמינן ותפרשון: **עשו משמרת למשמרתי.** עשו משמרת לאוכלי תרומה דכתיב בה משמרת דכתיב (במדבר יח) ואני נתתי לך את משמרת תרומותי שלא יהו מטמאים: **ושם דרך.** שעושין סימן באיזה דרך ילכו: **אראנו בישע אלהים.** זה השם אורחותיו המחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. ושם כמו שמין כ): **בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה.** משום דאתו כולי עלמא לפירקא ואי מקשי ליה ולא הוה מצי לפרוקי הוה מכסיף:

קרי

לאתויי הך דתניא. קא סלקא דעתיה דהאי דקפריך הכא דבכלל מתקנין הדרכים לא הוי קווץ דרכים דתיקון משמע שמתקן הגבשושיות והגומות הלכך פריך הכי ומתרץ כל אלו בהדיא קתני להו דהוו בכלל מתקנין כו׳ א״נ האי דמקשה הך קושיא לא היתה מתניתא שגורה בפיו ולא הוי ידע ל) דגרס בה ומתקנין את הדרכים: **והיה עליך דמים.** פי׳ רבינו חננאל נקיט ליה להאי קרא מפרשת מ) מעקה דדמי להאי דהוי מכשול ממתני׳ עם הגמרא יש ללמד שאסור להשקות קרקעות אלא אותן דהוו דבר האבד שיתקלקלו התבואה והאילנות הנטועים בה והוא הדין לשאר עבודת קרקע אסור בחולו של מועד והא דאמרינן דמותר להשקות הני מילי כגון מאמת המים העוברת בשדה עצמו דליכא טירחא יתירא ומותר לתקן בורות שיחין ומערות של יחיד ושל רבים מותר לחפור לכתחילה כיון דצריכי למים דהכי תניא לעיל כדפרישית: **רמז לציון.** דהאי קרא לא כתיב אלא לעתיד אבל לא בזמן הזה ומיהו משני דאיכא למילף מהתם: **הא מקמי דליתי יחזקאל.** כלומר לדידך דאמרת דבזמן הזה הוי נ) מדאורייתא א] אם כן מקמי דליתי יחזקאל הוה ליה להקדוש ברוך הוא לאשמועינן דצריך ציון ומתרץ הרבה דברים דקים לן דאסורין מן התורה דלא כתיב בקרא אלא בהלכה עד דאתא יחזקאל והאי הכי נמי: **רב פפא אמר סלו סלו.** כל חד וחד נקיט מאי דהוה מסיק אדעתיה ולא פליגי אלא אורחיה דמלתא דכל חד מסיק אדעתיה מאי דלא מסיק חבריה אדעתיה: **בשבתא** דריגלא. שבת של יום הרגל שהיו דורשין והיו מתקבצין כל בני העיר לשמוע הלכות של רגל:

אין

מסורת הש״ס

א) [פי׳ דרכים המפולשין], ב) [עי׳ תוס׳ ב״ב קמז. ד״ה מנין], ג) תענית יז: יומא עא: סנהדרין כב: פג: זבחים יח: [כב:], ד) [ליתא בקרא], ה) [סוטה לב:] נדה סו. שבת סז. חולין עח., ו) [יבמות כא.], ז) [סוטה ה:], ח) [שייך למשנה דף ג.], ט) [שייך במשנה דלעיל ג.], י) ברש״י בעין יעקב ליתא תיבת אלא, כ) [גיטין מח:], ל) [עי׳ תוס׳ פסחים לז. ד״ה אלא וכו׳], מ) [משם לא מוכח מידי ושם כתיב קרא אחרינא ונראה דצ״ל מפ׳ מקלט העתק מחילופי גרסאות], נ) [ועי׳ תוס׳ ב״ב קמז. ד״ה מנין],

◆

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ אבל לא חוטטין אותן ולא שפין: (ב) שם רב פפא אמר מהכא ואמר סלו כו׳ רב חיננא אמר מהכא הרימו כו׳ ר״י בריה דר״א אמר מהכא והודעת כו׳ מר זוטרא אמר מהכא והזרתם כו׳ רב אשי אמר מהכא ושמרתם כו׳ רבינא אמר מהכא ושם דרך כו׳: (ג) רש״י ד״ה אבל כו׳ ברייתא שלמעלה חוטטין של יחיד היינו: (ד) ד״ה מרגילין כו׳ שיהא נוגע (במקום) [במקוה] כו׳ ונ״ב נראה דפי׳ זה הוא של רבינו הלוי דס״ל דזבה טעונה מים חיים אבל לדעת רש״י דס״ל דלא בעי׳ מים חיים צ״ל מרגילין לתוכו מ׳ סאה היינו מי גשמים עי׳ בפ׳ במה אשה שבת דף סה ע״ב ובבכורות דף כה ע״ב: (ה) ד״ה דכתיב כו׳ הפגרים המושלכין בארצם ורמז הוא (שלא בא הכתוב וכו׳ עושה ציון) תא״מ ונ״ב ס״א שלא בא הכתוב להזהיר ואמר שיהא אדם עושה ציון דמס״ה א״צ ציון דכיון שאין מטמא באהל מכסהו בקרקע ואין צריך לציין: (ו) ד״ה כל בן נכר ערל לב שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים שנעשה ערל לב ועע״ז כדמפרש בפ״ב דמנחות וערל בשר שמתו כו׳: (ז) ד״ה לפני כו׳ וטהרות הס״ד ואח״כ מה״ד פנו דרך. עשו דרך פנוי ללכת בו הס״ד:

◆

גליון הש״ס

גמ׳ ת״ל וראה עצם אדם. עי׳ נדה דף נז ע״א תוס׳ ד״ה ובנה:

◆

הגהות מהר״ב רנשבורג

א] תוס׳ ד״ה הא מקמי וכו׳ מדאורייתא. נ״ב עיין נדה דף נז ע״א דמדרבנן הוא וצ״ע. ועיין בב״ב קמז ע״א תוס׳ ד״ה מנין כו׳ ודו״ק שוב נדפס ספר יד דוד וראיתי שהרגיש בזה:

◆

מוסף רש״י

דבר זה. דכהן ערל פסול לעבודה (סנהדרין כב:). **כל בן נכר ערל לב.** כהן מומר לעבודת כוכבים שהוא ערל לב ונתנכרו מעשיו לאביו שבשמים (שם פג: וכעי״ז שם כב: ויומא עא:) שנתנכרו מעשיו מחמת ערלת לבו שהוא ערל לב רשע (זבחים יח:). **וערל בשר.** שמתו אחיו מחמת מילה (יומא שם וסנהדרין שם ושם וזבחים שם). **לא יבא אל מקדשי.** והיינו אזהרה מדברי קבלה בעלמא ולא לקי עלה (סנהדרין פד.). **מאן אמר.** מאין למדו דבר זה, שהיינו בפרק שני דזבחים (טו:) שהכהן ערל עבודתו פסולה (יומא עא:). **וטמא טמא יקרא.** הוא עצמו אומר טמא רחקו מעלי (שבת סז.) צועק ואומר טמא הוא (חולין עח.) כלומר סורו מעליו שטמא הוא (סוטה לב:). **כל השם אורחותיו.** מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה (סוטה ה:).

עין משפט נר מצוה

לה א מיי׳ פ״ח מהל׳ י״ט הלכה ד סמג לאוין עה טוש״ע א״ח סי׳ תקמד סעיף ב:

לו ב ג מיי׳ פ״ז שם הלכה י סמג לאוין שם טוש״ע שם:

לז ד מיי׳ שם פ״ח הלכה ד סמג וטוש״ע שם:

לח ה מיי׳ שם פ״ז הלכה י סמג שם טוש״ע שם סעיף א:

לט ו מיי׳ פ״ח מהלכות טומאת מת הלכה ט סמג עשין רלח:

מ ז מיי׳ פ״י מהלכות טומאת צרעת הלכה ו [ח] סמג עשין רלה:

◆

תורה אור השלם

1. וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים: דברים יט י
2. וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: יחזקאל לט טו
3. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים כָּל בֶּן נֵכָר עֶרֶל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְכָל בֶּן נֵכָר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יחזקאל מד ט
4. וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא: ויקרא יג מה
5. לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יט יד
6. וְאָמַר סֹלּוּ סֹלּוּ פַּנּוּ דָרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי: ישעיהו נז יד
7. וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: שמות יח כ
8. וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם: ויקרא טו לא
9. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: ויקרא יח ל
10. זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים: תהלים נ כג

◆

רבינו חננאל

פיסקא וחוטטין אותן. חטיטה אין חפירה לא. ותריצנא הכי חוטטין בורות שיחין ומערות יחיד, בשיחיד צריך להן, ואין צריך לומר של רבים דכי רבים צריכין להם אפי׳ חפירה נמי שרי. ואין חופרין של יחיד, דכי אין יחיד צריך להן אפי׳ חטיטה נמי אסור. אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא דקתני עושין כל צרכי רבים, לאתויי מאי לאו לאתויי חפירה. **ודחינן** לא, לאתויי הא דתניא יוצאין לקווץ את הדרכים ולתקן את הרחובות (והאיסטראות) [והאיסטרטאות] ולמוד המקואות וכל מקוה שאין בו מ׳ סאה מרגילין לתוכו ארבעים סאה. ומניין שאם לא יצאו ותיקנו כל אלו, כל דמים שנשפכו שם מעלה אני עליהם כאילו הם שפכום, שנאמר ועשית מעקה לגגך וגו׳, וכתיב והיה עליך דמים. ופריק הא בהדיא קתני לה, מתקנין את הדרכים כו׳, כל צרכי רבים לאתויי מאי, לאתויי חפירה של רבים שהיא מותרת ש״מ. **תניא** בורות שיחין ומערות של יחיד, כונסין לתוכן מים במועד אבל לא חוטטין אותן ולא שפין את סדקיהן, ושל רבים חופרין אותן וסכין אותן בסיד. **ומציינין את הקברות.** רמז לציון מנא לן, מדכתיב וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון. ועד דלא אתא יחזקאל מאן אמרה, אלא גמרה גמירי לה ויחזקאל אסמכה אקרא. רבי אבהו אמר מהכא, וטמא טמא יקרא, טומאה קוראה לו ואומרת פרוש פרוש. וש״מ נמי, כל מי שאירע בו דבר כגון המצורע וכיוצא בו, צריך להודיע לרבים ורבים מבקשין עליו רחמים, שנא׳ וטמא טמא יקרא. ורבנן אחריני נמי אמרי מהני קראי, ולפני עור לא תתן מכשול. וכתיב הרימו מכשול מדרך עמי. [וכתיב] והודעת להם את הדרך ילכו בה. רב אשי אמר ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי. רבינא אמר ושם דרך אראנו בישע אלהים. **וכל השם** אורחותיו זוכה ויושב ורואה בישועתו של הק׳, שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלהים קרי ביה ושם דרך. **ר׳ ינאי** הוה ליה ההוא תלמידא כל שתא הוה מקשי **ובשבתא דריגלא לא הוה מקשי,**